

Szöveges zene hangszeres interpretációja

FRANZ SCHUBERT-STÄNDCHEN (SZERENÁD)

D 957/4

Franz Schubert (1797-1828)

A korai romantika egyik legmeghatározóbb alakja volt. Rövid élete során, mely körülbelül 30 évet ölel fel rengeteg művet komponált.¹ „Schubert társaságához fiatal írók, költők, festők és zenebarátok tartoztak. Felolvasással, muzsikálással, irodalmi vitákkal egybekötött társas összejövetelek, az ún. „Schubertiádák” mély nyomot hagytak a fiatal zeneszerzőben.” Azonban művei többsége halála után került a nagyközönség elé. Schubert számos műfajban alkotott; szimfónia, szonáta, vonósnégyes, stb. Mégis a schuberti életmű kiemelkedő alkotásai a dalok, élete során több mint 600 dalt komponált, méltán nevezik a dal legnagyobb mesterének. A zeneszerző számos híres költő versét zenésítette meg az általa nagyra becsült Goethe versei közül 72-öt, továbbá Schiller versei is megihlették. Schubert a romantikus költők ifjabb generációjába tartozó Ludwig Rellstab hét költeményét, valamint Heinrich Heine hat versét és J.G. Seidl egy költeményét dolgozta fel az utolsó dalciklusában (Schwanengesang-Hattyúdál D 957). A *Hattyúdál* valójában nem egyetlen ciklus, mint gyűjtemény nem a zeneszerző, hanem bátyja, Ferdinand és Haslinger kiadó munkáját tükrözi. Az általam előadott dal Schubert utolsó 14 dalából a negyedik, Rellstab versére írt kompozíció, (*Szerelmi üzenet, A harcos sejtelve, Tavaszi vágyakozás, Szerenád, Otthonom, A távolban, Búcsú, Atlasz, Az ő képe, A halászlányka, A város, A tengerparton, A hasonmás, A galambposta*) mely életének egyik legismertebb művévé vált. Ez nem csoda hisz lágy, fülbemászó, lírikus dallama az előadó és a hallgató számára egyaránt élvezetet nyújt.

Külön említeném, hogy a romantikus zene másik meghatározó zeneszerzője Liszt Ferenc átdolgozta az említett dalt zongoradarabbá. Ezáltal a dalból hangszeres zene keletkezett (zongoradarab), ennek köszönhető, hogy mára már számos hangszer repertoárjában szerepel szóló és kamarazenei feldolgozásban egyaránt.

¹B. Horváth Andrea -Vásárhelyi Dalma: A romantika zenei szemmel 45. oldal

A dal keletkezésének körülményei

A szöveg szerzője Ludwig Rellstab német költő hét versét Beethovennek ajánlotta fel megzenésítésre. Időközben a zeneszerző elhalálozott, valószínű, hogy Beethoven titkárát bízta meg, hogy a költeményeket továbbítsa Schubertnek. Rellstab Schubert halála után egy évvel értesült arról, hogy verseit, Beethoven helyett Schubert zenésítette meg.

A dal elemzése

A Schubert: Szerenád ének szólama dallamtípusát tekintve a lírikus dallamok közé tartozik, mely az álmodozó, esdeklő hangon megszólaló férfi vágyait tökéletesen tükrözi. Az egyre nagyobb hangközugrások a férfiúban kialakuló szenvedélyt támasztják alá.

A zongorakíséretben az ének szólam és a kíséret motivikus kapcsolatát figyelhetjük meg. A zongora felső szólama gyakran imitálja az ének szólamot, amikor a szerelmes vágyódás erőteljesebbé válik.

Továbbá a közjátékban, úgynevezett „bólogató” motívumot észlelhetünk. Harmóniai szerkezetét tekintve d-moll, F-dúr és D-dúr hangnemek váltakozása. A dal d-mollban indul és az első hangnemi kitérés a 11. ütemben következik be, mikor az ismert dallam párhuzamos dúrban szólal meg. Az ezt követő dallamsor ismét d-mollban csendül fel három ütemen keresztül, majd ismét F-dúrba modulál. Utána D-dúr hangnemi kitérést tapasztalhatunk. A közjátékban d-moll D-dúr Minore-Majore fordulatot figyelhetünk meg. Ezen harmóniaváltások jellemzőek a dal egészére. Az énekszólam fokozatosan lefelé ereszkedő hangjai egyvonalas fisz-en zárnak (D-dúr), melyet a zongoraszólam záró motívummal D dúrban zár le. A darab sötét, borongós hangú d-mollban indul, de reményteljes D-dúrban zár. A dalformát tekintve a 'Szerenád' variált-strófikus szerkezetű dal; a zenei strófák anyaga ismétlések során megváltozik. Visszatérő motívumait apró variációkkal színesíti. Ritmusát tekintve a kezdő ritmusképlet, mely többször ismétlődik (triola+nagy nyújtott) a vágyódást szimbolizálja. Továbbá a hevületet szimbolizáló három egymást követő kis nyújtott ritmus és lefelé hajló két negyed, melyet a kíséret a következő ütemben imitál. A befejezésben pontozott félhangok lefelé haladó dallamvonala a reménykedést szimbolizálja.

A Szerenád témája - vágyakozás a szeretett hölgy után.

A vers magyar fordításban:

Szívem szól e dalban véled néma éjen át,
jöjj a rétre, kérve kérlek, várva várok rád!
Rejti csókunk lombok árnya holdas éjszakán, holdas éjszakán,
zsongja szélnek suttogása: jöjj, te drága lány, jöjj, te drága lány.

Halld, hogy sírja néma vágyam árva csalogány,
ő is kérlel édes lágyan: Jöjj, te drága lány!
Látva ő, itt mennyit vártam, míg a szívem fájt, míg a szívem fájt
esdve így az éjszakában: Jöjj, te drága lány, jöjj, te drága lány.

Szíved hogyha dobban értem, végre hallgass rám,
lázban égve egyre kérem: Jöjj, te drága lány, jöjj, te drága lány, jöjj, te drága lány!

(Závodszky Zoltán fordítása)

Szöveg és zene kapcsolata

Mivel az eredeti koncepció alapján a zenei anyagot Schubert a vers szövegéhez komponálta. Joggal merülhet fel a kérdés: lehetséges-e, hogy a zenei anyag szöveg nélkül, csak hangszeren szólaljon meg? Dolgozatom elején említettem, hogy Liszt Ferenc számos Schubert dalból készített átíratot zongorára. Átdolgozásaival bizonyítva azt, hogy Schubert zenéje szöveg nélkül is előadható teljes értékű muzsika.

Mit is jelent az átdolgozás, zenei értelemben?

²„Az *átdolgozás*, saját vagy idegen mű, alkotó jellegű újraformázása, átalakítása illetve az ennek eredményeképpen létrejött önálló alkotói értékű új változat. Az új változat esetében az átdolgozás és komponálás közti különbség elvileg megszűnik.

Ebből is következik, hogy az átdolgozás különböző fokozatai és a megnyilvánulás között nem lehet mindig választóvonalat húzni. A szabad feldolgozás és az átdolgozás határai igen elmosódottak. Emellett a zenei reprodukálás területén átdolgozásnak tekinthető, ha egy interpretáció a műtörténeti eszményképétől tudatosan eltér, vagy ha az előadói gyakorlat, változásokkal él.”

Számos zeneszerző átdolgozta saját műveit más előadói apparátusra, mivel nem minden esetben tudták az eredeti felállásban előadni a műveket. Továbbá a klasszikus, romantikus korban nem voltak hangrögzítő eszközök, így sok esetben átíratok készítésével népszerűsítették a meglévő zenei anyagokat.

Hiányzik-e szöveg az előadásból?

Azonban, ha egy hangszeres előadó tökéletes produkcióra törekszik nem kerülheti meg az eredeti darab tanulmányozását. Az előadónak ismernie kell az adott dal szövegét, miről szól, milyen színeket, képeket, hangulatokat, érzéseket kell tolmácsolnia játéka során a hallgató felé. A dolog nehézsége abban rejlik a hangszeres előadó számára, hogy nem áll rendelkezésére verbális eszköz játéka során, mégis produkciójának átélhetőnek, átérezhetőnek kell hatnia a hallgatók számára. Ha a zenei anyag hűen tükrözi a költemény mondanivalóját és az előadó megfelelően interpretálja az adott zeneművet, a vers szöveg nélkül is érthetővé válik.

Miért ezt a témát választottam?

2008. szeptember óta játszom szárnykürtön. A hangszer a trombita egyik rokon hangszere, mely a sax-kürtök családjába tartozik. A két hangszer megszólaltatási metodikája megegyezik, de hangzásviláguk és zenekari szerepük eltér. A rézfúvós hangszerek családjában kétféle hangzást különböztethetünk meg felépítés szempontjából: a kónikust és a cilindrikust.

²Brockhaus-Riemann: Zenei Lexikon 1. kötet 78. oldal

Az utóbbit érces, élesebb hangzás jellemzi, ebbe a típusba sorolhatjuk a trombitát és a harsonát. A kónikus hangzásvilág ezzel szemben puha és lágy: ilyen hangszerek a szárnykürt, a kürt, az eufónium és a tuba. Mint már korábban említettem a hangzás a hangszer felépítésétől függ. A kónikus hangszerek csövei a befúvócsőtől kezdve folyamatosan szélesednek. A cilindrikus hangszerek csövei csak a tölcsér (korpusz) rész kezdeténél szélesednek. A kónikus rézfúvós hangszerek adottságuknak köszönhetően tökéletesen megfelelnek a lágy hangzású zenék előadásához.

Mivel a szárnykürt szóló hangszeres irodalma csekély, ezért más hangszer-családok irodalmából készült átiratok megszólaltatására alkalmas.

Azért választottam ezt a Schubert dalt, mivel zenei anyaga tökéletesen illik a hangszer hangszínéhez, karakteréhez.

A továbbiakban arra szeretnék kitérni, hogy milyen kérdések, problémák, nehézségek merülnek fel a dal hangszeres előadása során?

Elsőként a hangszerem technikai adottságaihoz alakítom az eredeti zenei anyagot (oktávtörés, levegővezetés stb). Érdeklődök tanáraimtól, zenésztársaimtól a helyes, stílusos előadásmód érdekében. A dal előadásának nehézségei viszonylag könnyűnek tűnő dallamában rejlenek. A visszatérések magukban hordozzák annak a veszélyét, hogy a darab interpretációja egysíkúvá válik. Mivel kétszer megismétli ugyan azt a zenei anyagot, ezért szükséges, hogy az előadó ismerje a dal szövegét és ahhoz mértén alakítsa, variálja a dinamikai, hangszínbeli játékát, így nyújtva élvezetes és igényes produkciót a közönség számára.

Összegzés

Pályamunkámat a következő idézettel zárom:

„Amit csináltam, az keresztül ment az értelmén és a fájdalomon”

/Franz Schubert/

Schubert zenéje értelmes és érzékeny zene, melynek interpretációja megköveteli, hogy az előadó azonosuljon a mű hangulatával.

Zenei tanulmányaim során először játszok Schubert művet. A mű megtanulása és a dolgozat megírása közben egyre jobban elmélyültem a schuberti életműben. Arra a következtetésre jutottam, hogy Franz Schubert műveinek előadása mély, őszinte, érzelmekre nyitott előadót és hangszeres játékost igényelnek.

Pécs, 2014.11.18.

Patonai Ildikó

egyetemi hallgató
PTE MK ZMI
Zenetanár MA (trombita)szak

Irodalom jegyzék:

B. Horváth Andrea -Vásárhelyi Dalma: A romantika zenei szemmel

Dietrich Fischer Dieskau: A Schubert dalok nyomában

Harry Goldschmidt: Schubert

Frank Oszkár: A romantikus zene műhelytitkai- Schubert dalok

Brockhaus-Riemann: Zenei Lexikon 1. kötet 78. oldal